

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ӘОЖ: 378.091

Қолжазба құқығында

КАСЕНОВА САМАЛ АБИЛЖАНАТОВНА

**Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы
технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеу**

6D010200 - Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі

Философия докторы (PhD)
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесшілер
п.ғ.д., профессор Джанабаева Р.А.
PhD доктор, Анкара
университетінің доценті
Джем Бабадоган

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2014

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР	3
АНЫҚТАМАЛАР	4
КІРІСПЕ	6
1 БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ТҰЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	16
1.1 Рухани-адамгершілік тәрбиенің мәні.....	16
1.2 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің зерттелу деңгейі.....	34
1.3 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің әдіснамалық тұғырлары.....	48
2 БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ТҰЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МОДЕЛІ	59
2.1 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін рухани-адамгершілікке тәрбиелеудегі тұлғалық-бағдарлы технологиялар сипаттамасы	59
2.2 «Өзін-өзі тану» курсы - тұлғалық-бағдарлы рухани-адамгершілік білім беру тұрғысынан	73
2.3 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің моделі....	84
3 БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ТҰЛҒАЛЫҚ-БАҒДАРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТӘЖІРИБЕЛІК-ЭКСПЕРИМЕНТ ЖҰМЫСЫ	98
3.1 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілік тәрбиелілігін жетілдірудің жолдары.....	98
3.2 Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары	113
3.3 Тәжірибелік-эксперимент жұмыс нәтижелері.....	120
ҚОРЫТЫНДЫ	135
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	138
ҚОСЫМШАЛАР	150

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер қолданылған:

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319-III ҚРЗ. Астана. Ақорда.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010ж., ҚР Президентінің №1118 Жарлығы, Астана.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары. – Астана, 18.08.2010 ж., ҚР Білім және ғылым министрінің №454 бұйрығы.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2006 жылғы «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына ену стратегиясы» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2008 жылғы «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы, 24.02.2004ж., Астана.

Оқу-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және жүзеге асыру Ережесі. – ҚР Білім және ғылым министрінің № 583 бұйрығы, 2007ж., 29 қараша.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» 2014 жылғы 17 қаңтар.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған:

Гуманизм (адамшылық, азаматтық) – адам құндылығын қабылдайтын, ерік-жігер құқығымен дамытатын іскерлігін көрсете алатын, қоғамдық қарым-қатынастарда адам игілігін бағалаудың өлшемдік түсінігі.

Руханилық – адамның материалдық емес, адамгершілік құндылықтар басымдығына негізделген адам мен адамзат өмірінің рухтық-сезімдік жақтары, адамдардың өзгеше ойлау бейнесі мен тіршілік әрекеті.

Рухани даму – өзінің өмірдегі орнын, атқаратын міндетін, қазіргі және болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершілігін, дүниенің күрделі құрылымын түсіну және өзін-өзі үздіксіз, бірқалыпты жетілдіру. Адамның тәндік, физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік дамудың өлшемі.

Мораль (латын *mores* - әдет-ғұрып) – қоғамдық сананың бір формасы, қоғамдық өмірдің барлық салаларында адамдардың мінез-құлқын реттеу функциясын атқаратын әлеуметтік институт.

Адамгершілік – адамдардың практикалық өмірінен тамыр алып, пайда болған әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып, солармен сәйкес дамиды. Адамгершілік қасиеттері отбасында, қоршаған ортада, адамдардың іс-әрекетінің барысында бір-бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады.

Адамгершілік тәрбиесі – мақсатқа негізделген көзқарасты сенімді, парасатты мінез-құлық дағдылары мен әдеттерді қалыптастыруға және адамгершілік сезімді, ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бөлігі.

Қазіргі ұлттық тәрбиелік идеал – бұл жоғары адамгершілік, шығармашылық, Қазақстанның құзыретті маманы болу, өзінің Отанының тағдырына үлесін қосу, елінің қазіргі және болашағына өзінің жеке саналы жауапкершілігі, көп ұлтты Қазақстан халқының рухани және мәдени дәстүрлерін жетілдіруге қатысуы.

Мінез – адамның жеке басындағы қоғамдық ортаның, тәрбиенің әсерімен қалыптасып, оның ерік күшімен өзіне және қоршаған өмірге қарым-қатынасын айқындайтын күрделі үрдіс.

Іс-әрекет – адамның қоршаған шындықпен өзара белсенді әрекеттесуі, оның барысында адам субъекті ролін атқарып, объектіге мақсатты бағытталған ықпал жасайды және өзінің қажеттілігін қанағаттандырады.

Құндылық – қоршаған ортадағы объектілерді анықтау, оның адамға, қоғамға жағымды және жағымсыз мәнін (қайырымдылық және қатыгездік, әдемілік және зұлымдық) белгілеу, адамның қоғамдық өмір немесе табиғат құбылыстарына қатынасы.

Жалпыадамзаттық құндылық – әлеуметтік жүйе ретіндегі барша адамдарға, бүкіл адамзатқа ортақ, дүниежүзі халықтарының ғасырлар бойғы

тәжірибесін қорыту нәтижесінде тұжырымдалған, қазіргі заманғы өркениеттің дамуын анықтайтын мұраттар.

Құндылықты қатынас – бұл бір бағытты субъектілі-объектілі қатынас. Құндылықты қатынас объектісінің екі типі анықталған: ахуалды құндылықтар жүйесі және шынайы құндылықтар жүйесі.

Тұлғалық-бағдарлы білім беру – бұл студент пен оқытушы тұлғасы субъект ретінде танылатын, тұлғаның қайталанбастығы мен даралығын дамытуға, оқыту үрдісінде білім алушының субъектілі тәжірибесін есепке алуға бағытталған, оқытушы мен студенттің ынтымақтастық қарым-қатынастарына және таңдау еркіндігіне негізделген білім беру үрдісі.

Тұлғалық-бағдарлы технология – қазіргі педагогиканың теориялық-әдіснамалық негіздеріне сәйкес студенттің даралығын, шығармашылық ерекшеліктерін ашу және есепке алу. Ол рухани және интеллектуалды сапаларының қалыптасуына бағытталады.

Даралық – бұл тұлғаның қайталанбайтын өзгешелігі, оның дамуы студенттің жас ерекшеліктеріне байланысты анықталады. Балалық шақта адамның өзіндік әлеуметтік-мәдени бейнесін іздеуі, таңдауы және қалыптасуы, белгілі бір топқа қатыстылығы жүзеге асады, өзінің ересек адам ретіндегі өмір сүруінің құндылықтары мен мәдениеті қалыптасады.

Субъект – іс-әрекеттің белгілі бір түрінің тасымалдаушысы, ал объекті субъект іс-әрекетінің бағытталу нысаны; адам практикалық іс-әрекетінде объективті әлемді қайта түрлендіріп қана қоймайды, әлемді тану арқылы гносеологиялық субъект ретінде көрінеді; ойлау және таным адамның іс-әрекетінде жүзеге асады; индивид тек қоғамда және қоғам арқылы ғана субъект болады; адам тәжірибе жинақтағанда және тәрбиелеу нәтижесінде ғана субъектіге айналады.

Индивид (лат. Individuum) – жекелей табиғат иесі. Homo sapiens өкілі, филогенездік және онтогенездік дамуда, туа және жүре біткен қасиеттердің иесі ретіндегі адам.

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі

Қазіргі уақытта Қазақстанның әлемдік озық отыз елдің құрамына кіру стратегиясының жүзеге асырылуы жағдайында және оған сәйкес әлемдік білім беру кеңістігіне ену қажеттілігі бүгінгі болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілікке ие, бәсекеге қабілетті, рухани-адамгершілік тұрғыдан жан-жақты дамыған маман болуын талап етіп отыр. Ал бұл болса, республикадағы педагог кадрларды кәсіби даярлау жүйесін жаңашылдықпен жаңғырту керектігін, соның ішінде білім беру мен тәрбиелеу саласындағы жаңа технологияларды жаңартуды қажет етеді. Біздің бұл ойымызды Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған Жолдауында «Қазақстанда адами капиталдың сапалы өсуі, ең алдымен, білім беру мен денсаулық сақтауға байланысты... Біріншіден, оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу; екіншіден, педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор; ... бесіншіден, оқу жастарға тек білім беріп қана қоймай, сонымен бірге оларды әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалана білуге де үйретуі тиіс; алтыншыдан, оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажет» делінген стратегиялық міндеттері де дәлелдей түседі [1].

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында «білім беру – бұл қоғам мүшелерінің адамгершілік, интеллектуалдық мәдени дамуының жоғары деңгейін және кәсіби біліктілігін қамтамасыз етуге бағытталған тәрбие мен оқытудың үздіксіз процесі» деп көрсетілуі мен Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты міндеттері қатарында «ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адам әрекетін ұйымдастыруға, тұлғасын дамытуға және кәсіби әрекетін шыңдауға бағытталған сапалы білім беру үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани әлеуетін дамыту мен дербес ерекшеліктерін анықтауға қолайлы жағдай туғызу» деп қарастырылуы, бүгінгі таңда рухани-адамгершілік тәрбиені дамыту көкейкестілігін айғақтайды [2,3].

Оның үстіне республикада нашакорлық, маскүнемдік, жұмыссыздық пен тастанды балалар санының азаймауы, Қазақстан сәбилерінің жер жүзіне таралып, қолды болу сияқты қоғамымызға жат келеңсіз жағдайлардың көрініс алуы тәрбие үдерісінің күрделене түскендігін, бүгінгі балалар мен жастардың бойында адами қасиеттерді, адамгершілік әрекеттерді, психологиялық-тұлғалық қабілеттерді дамытудың, жалпыадамзаттық, ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың қажеттілігін көрсетеді.

Осыған байланысты жоғары оқу орындарындағы оқу үдерісі мазмұнының тұлғаға бағдарлы қарастырылуының маңыздылығы артады. Өйткені, болашақ мұғалімдердің тұлғалы-бағдарлық технологиялар негізінде өзін-өзі анықтауы, өзін-өзі жетілдіруі, өзін-өзі бағалауы жүзеге асуы нәтижесінде олардың тұлғалық қасиеттері, субъектілік ерекшеліктері, даралығы дамиды. Ал бұл

болса, олардың рухани-адамгершілік тәрбиесінің жоғары деңгейге көтерілуіне тікелей ықпал етеді.

Сондықтан да қазіргі уақытта қоғамдағы ізгілікке, руханилыққа бет-бұрыс жоғары оқу орындарындағы, соның ішінде педагогикалық оқу мекемелеріндегі болашақ мұғалімдердің дара ерекшеліктерін анықтауға, тұлға аралық қатынасын дамытуға, өзіндік баға беруге бейімдеуге мәнді ықпал ететін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру қажеттілігін арттырып отыр.

Тұлғаның рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру барлық кезеңдерде де өзекті мәселе болып келді. Оның өнегелі үлгілерін жастар тәрбиесінде пайдалану қажеттілігі Конфуций [4], Сократ [5], Платон [6], Аристотельден [7] бастау алып, Гегель [8], Р.Декарт [9], М.Монтень [10], И.Кант [11], Л.И.Толстой [12], Я.А.Коменский [13], Ж.Ж.Руссо [14], К.Д.Ушинский [15], В.А.Сухомлинский [16], А.С.Макаренко [17], Б.С.Гершунский [18], И.П.Подласый [19] және т.б. ғалымдар еңбектерінде жалғасын тапты.

Рухани-адамгершілік құндылықтарының мәні, тәрбиелік маңызы туралы ғұлама ойшылдар әл-Фараби [20], Ж.Баласағұн [21], Қ.А.Яссауи [22], М.Х.Дулати [23], ұлы ағартушылар Ш.Уәлиханов [24], Ы.Алтынсарин [25], А.Құнанбайұлы [26], ақын, жазушылар, қоғам қайраткерлері Ш.Құдайбердіұлы [27], А.Байтұрсынұлы [28], Ж.Аймауытов [29], М.Дулатов [30], М.Жұмабаев [31] және т.б. еңбектерінде құнды ойлар айтылған.

Рухани-адамгершілік құндылықтардың әлеуметтік-философиялық негіздерін алыс және жақын шетел философтары П.Адлер [32], Н.А.Бердяев [33], В.В.Зенковский [34]; қазақстандық Ә.Нысанбаев [35], Д.Кішібеков [36], Ұ.Сыдықов [36], М.Орынбеков [37], Қ.Әбішев [38], Ж.Алтаев [39], Т.Ғабитов [40] С.Нұрмұратов [41] және т.б. ғалымдар қарастырса, психологиялық негіздерін шетелдік Л.С.Выготский [42], Б.Г.Ананьев [43], А.Н.Леонтьев [44], Л.С.Рубинштейн [45], В.В.Давыдов [46], Д.Б.Эльконин [47]; отандық М.Мұқанов [48], Т.Тәжібаев [49], А.Темірбеков [50], Қ.Б.Жарықбаев [51], Ә.Алдамұратов [52], Х.Т.Шерьязданова [53], Ж.Ы.Намазбаева [54], С.М.Жақыпов [55] және т.б. психолог-ғалымдар зерттеген.

Педагогика ғылымы саласынан адамгершілік тәрбиесінің теориясы мен әдістемесін В.А.Гаврилова [56], Н.Б.Крылов [57], Д.С.Лихачев [58], И.Ф.Харламов [59] және т.б. ғалымдар негіздесе, рухани-адамгершілік құндылықтардың тұлға дамуындағы рөлін Т.И.Власова [60], В.Т.Ганжин [61], О.С.Газман [62], М.С.Каган [63], А.И.Шемшурина [64], Е.Н.Щуркова [65], П.Р.Драккер [66], Z.Bursalioğlu [67], Özdemir, Muhammet [68], Koray, Özlem [69], Aytaç, Serpil [70], Ataman, Aysegül [71] қарастырған.

Мұғалімдердің рухани қалыптасуы мен оқушыларды рухани дамыту әрекетіне даярлау мәселесін А.К.Маркова [72], Л.И.Романкова [73], В.Н.Сагатовская [74] және т.б. зерделесе, жеке тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеу мен

өзін жетілдіру мәселесі К.А.Абульханова-Славская [75], А.А.Вербицкий [76], Ю.Орлов [77], И.И.Чеснакова [78] және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан.

Тұлғалық-бағдарлы технологиялардың әдіснамасы мен оларды жобалау негіздері, технологиялық ерекшеліктері шетелдік И.Я.Лернер [79], М.Н.Скаткин [80], В.В.Краевский [81], Б.М.Бим-Бад [82], В.С.Леднев [83], П.И.Пидкасистый [84], А.В.Петровский [85], И.С.Якиманская [86], отандық Ә.М.Мұханбетжанова [87], Б.Б.Жақыпақынов [88], Б.К.Құдышева [89], С.М.Бахишева [90] және т.б. ғалымдар еңбектерінде қарастырылған.

Қазақстанда рухани-адамгершілік тәрбиенің теориялық-әдіснамалық негіздері, білім алушылардың халық шығармашылығы, педагогикалық мұралар негізінде және экологиялық іс-әрекеттерде, сондай-ақ өзін-өзі тану, өзін-өзі жетілдіру арқылы рухани-адамгершілік тәрбиесін дамыту мәселесі А.А.Бейсенбаева [91], Р.К.Төлеубекова [92], А.А.Калюжный [93], Қ.Қ.Жампейісова [94], Ұ.М.Әбдіғалбарова [95], Г.А.Аңламасова [96], А.Қ.Қаплиева [97], А.Г.Ерғалиева [98], А.Т.Утебаева [99], Р.Ж.Шалтаева [100], Г.А.Омарова [101], А.Қ.Рысбаева [102], К.Т.Атемова [103] және т.б. еңбектерінде жан-жақты зерттелген.

Бастауыш білім берудің теориялық-әдіснамалық, әдістемелік негіздері, кәсіби-педагогикалық, технологиялық даярлау мәселелері Қ.А.Аймағамбетова [104], С.Р.Рахметова [105], Ш.Х.Құрманалина [106], Б.А.Тұрғынбаева [107], Ә.С.Әмірова [108], Қ.А.Сарбасова [109], Р.К.Бекмағамбетова [110], Қ.Т.Ыбырайымжанов [111], Б.М.Қосанов [112], Б.Т.Барсай [113], Г.Т.Абдуллина [114] және т.б. ғалымдар зерттеулерінде зерделенген.

Алайда, жоғарыда аталған еңбектер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеу мәселесінің зерттелмегендігін дәлелдейді. Демек, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани-адамгершілік тәрбиесін дамытуға қоғамның сұранысы мен оның зерттелмегені арасында; болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани-адамгершілік тәрбиесін жетілдіруде тұлғалық-бағдарлы технологиялар әлеуетінің кеңдігі мен оның ғылыми негізделмеуі арасында; тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруды тиімді жүзеге асыру қажеттілігі мен оны іске асыру моделі, әдістемесі, педагогикалық шарттарының жасалмағандығы арасында қарама-қайшылықтың бар екені анық байқалады. Осы қарама-қайшылықтың шешімін іздестіру бізге зерттеу проблемасын анықтауға және тақырыпты «**Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеу**» деп таңдауға себеп болды.

Зерттеудің мақсаты: болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеуді теориялық тұрғыда негіздеу, әдістемесін жасау және оны тәжірибелік-экспериментте тексеру.

Зерттеу объектісі: жоғары педагогикалық оқу орнының оқу-тәрбие үдерісі.

Зерттеу пәні: болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеу

Зерттеудің ғылыми болжамы: егер, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің теориялық-әдіснамалық негіздері анықталса, оларды жүзеге асырудың моделі мен әдістемесі жасалып, педагогикалық шарттары айқындалса және олар жоғары педагогикалық оқу орнының оқу-тәрбие үдерісіне ендірілсе, онда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық қасиеттері, даралығы дамиды, субъектілік ерекшеліктері ашылады, тұлғалық-адами сапалары артады, рухани-адамгершілік іс-әрекеттері белсендіріледі, нәтижесінде олар кіші мектеп жасындағы оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесін жетілдіруге, олардың тұлғалық өсуіне оң ықпал ете алады.

Зерттеудің міндеттері

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар арқылы рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау;

- тұлғалық-бағдарлы технологияны сипаттау және оның тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесімен арақатынасын анықтау;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің құрылымдық-мазмұндық моделін жасау;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттарын анықтау;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің әдістемесін жасау және оны тәжірибелік-эксперименттен өткізу, ұсыныстар беру.

Зерттеудің жетекші идеясы: әлемдік білім беру кеңістігіне ену жағдайында жоғары оқу орындарындағы тұлғалық-бағдарлы технологияларға негізделген рухани-адамгершілік тәрбие үрдісі болашақ мамандардың тұлғалық сапаларын дамыта отырып, кәсіби құзыреттілігін шыңдай түсіп, бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді, жас ұрпақтың рухани-адамгершілік тәрбиесін жетілдіреді.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздері: жеке тұлғаны тәрбиелеуге қатысты философтардың, психологтардың, педагогтардың ғылыми-теориялық қағидалары және олардың жеке материалдық, руханилықтың бірлігі мен тұтастығы негізіндегі қағидалары, диалектикалық білімдері, тұлға, таным және іс-әрекет теориялары, жүйелі қатынас принциптері мен әдістері, іс-әрекеттік және тұлғалық-бағдарлы қатынастарының психологиялық

тұжырымдамалары, жоғары білім беру жүйесіндегі қағидалар, тұтас педагогикалық үдеріс теориялары.

Зерттеу көздері: философтардың, әлеуметтанушылардың, психологтар мен педагогтердің еңбектері; Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми материалдары, Білім және ғылым министрлігінің жоғары білім беру мәселелері туралы нормативті құжаттары мен оқу кешендері (тұжырымдамалар, стандарттар, типтік оқу бағдарламалары және т.б.); шетелдік және отандық педагогтердің ғылыми жетістіктері мен озық тәжірибелері; ғылыми мерзімді басылымдар; ізденушінің педагогикалық және зерттеушілік тәжірибесі.

Зерттеу кезеңдері

Зерттеу жұмысы 3 кезеңге сәйкес жүргізілді.

1 кезең (2011-2012 жж.) - қарастырылып отырған проблема бойынша материалдар жиналып, жүйеге келтірілді, ғылыми аппарат айқындалды, жоғары оқу орындарының, мектеп мұғалімдерінің озық тәжірибелері жинақталып, қорытыланды, эксперимент жұмысының бағдарламасы даярланды.

2 кезең (2012-2013жж.) - жоғары оқу орнының білім беру ортасында пайдаланылатын тұлғалық-бағдарлы технологиялар мен рухани-адамгершілік тәрбие материалдары сұрыпталды, тұлғалық-бағдарлы технология мен рухани-адамгершілік тәрбиенің арақатынасы анықталды. Элективті курс бағдарламасы даярланып, мазмұны айқындалды және тұлғалық-бағдарлы технологияларға негізделген жеке сабақтар әзірленді. Тұлғалық-бағдарлы рухани-адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру моделі құрастырылды. Модельді тиімді іске асыру әдістемесі жасалды, сабақтан тыс іс-әрекеттердегі іс-шаралар жоспарланды. Тәжірибелік-эксперимент жұмыстары жүргізілді, аралық кесінділер алынды.

3 кезең (2014 ж.) – тәжірибелік-эксперимент барысында алынған қорытынды нәтижелерге талдау және өңдеу жасалып, диссертациялық зерттеу талапқа сай рәсімделді.

Зерттеудің базасы: Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті.

Зерттеу әдістері: жалпы теориялық (философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік әдебиеттерге; жоғары оқу орындарының құжаттарына және студенттердің жұмыстарына талдау жасау, болжау, модельдеу, жүйелеу); эмпирикалық (студенттер мен оқытушылар арасында сауалнама жүргізу, педагогикалық бақылау, әңгімелесу, тестілеу, озық педагогикалық тәжірибелерді оқып-үйрену және жинақтап қорыту), педагогикалық эксперимент (анықтау, қалыптастыру, қорытындылау), зерттеу нәтижелерін статистикалық өңдеу.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәні

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің теориялық-

әдіснамалық негіздері айқындалып, рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұны жасалды;

- тұлғалық-бағдарлы технологияларға сипаттама берілді және осы технология мен тұлғаның рухани-адамгершілік тәрбиесінің арақатынасы анықталып, негізделді;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары анықталды;

- болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің әдістемесі жасалды және ұсыныстар берілді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы

- зерттеу мәселесі бойынша «Тұлғалық-бағдарлы технологиялар және рухани-адамгершілік тәрбие» атты жоғары оқу орнының студенттеріне арналған элективті курс бағдарламасы дайындалып, тиімділігі іс-тәжірибеде тексерілді;

- зерттеу жұмысының барысында алынған нәтижелер мен олардың негізінде дайындалған ғылыми-әдістемелік ұсыныстарды, зерттеу материалдарын педагогикалық жоғары оқу орындарының, педагогикалық колледждердің, жалпы білім беретін мектептердің тәжірибесінде, педагог мамандардың біліктілігін жетілдіру және қайта даярлау жүйесінде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар

1. Зерттеу проблемасын теориялық тұрғыда негіздеу барысында нақтыланған «рухани-адамгершілік», «рухани-адамгершілік құндылықтар» ұғымдары рухани-адамгершілік тәрбиеге қажетті адами қасиеттер, адамгершілік әрекеттер, психологиялық-тұлғалық қабілеттер, жалпыадамзаттық, ұлттық құндылықтар кіріктірілген тұлғалық сапаны қалыптастыруды білдіреді.

2. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде тұлғалық-бағдарлы және тұлғалық іс-әрекеттік әдіснамалық тұғырлар негізге алынады.

3. Тұлғалық-бағдарлы технологиялардың жан-жақты сипатталуы олардың рухани-адамгершілік тәрбиемен арақатынасын анықтайды. Жоғары оқу орындарында тұлғалық-бағдарлы технологияларға негізделіп берілген білім мен тәрбие болашақ маманның тұлғалық қасиеттерін, даралығын дамытады, субъектілік ерекшеліктерін ашады. Мұның болашақ мұғалімнің рухани-адамгершілік тәрбиесін арттыруға мүмкіндігі жоғары.

4. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің құрылымдық

моделі мақсаттық, мазмұндық, ұйымдастырушылық, нәтижелік құрамдас бөліктерінің бірлігін, оған сәйкес өлшемдер мен көрсеткіштерді қарастырады.

5. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық жалпы шарттары жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үрдісін әдіснамалық, материалдық, басқарушылық, кадрлық қамтамасыз ету қажеттілігін талап етсе, жеке шарттары оқу-тәрбие үрдісінде рухани-жағымды орта құру; оқу мен оқудан тыс іс-әрекеттерді кіріктіру; оқу бағдарламаларының рухани-адамгершілік әлеуетін кеңінен пайдалану; тұлғалық-бағдарлы рухани-адамгершілік тәрбиенің түрлі әдістерін өңдеу және т.б. керектігін сипаттайды

6. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеуді теориялық-әдіснамалық тұрғыда негіздеу; тұлғалық-бағдарлы технологиялар мен білімдермен қаруландыратын элективті курс, тұлғалық-бағдарлы технологияларға негізделген жеке сабақтар мен іс-шаралар жоспарын жасау, оларды оқу және оқудан тыс іс-әрекеттердің кіріктірілуінде жүзеге асыру олардың рухани-адамгершілік тұрғыдан жан-жақты дамуына тиімді ықпал етеді.

7. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиесін дамыту мазмұндық-әдістемелік тұрғыда қамтамасыз етіледі.

Зерттеу нәтижелерінің сенімділігі, мақұлдануы, тәжірибеге ендірілуі – зерттеу мақсатына сәйкес кешенді әдіс-тәсілдердің қолданылуымен, білім алушының танымдық, тұлғалық іс-әрекетінің қалыптасуына арналған философиялық, психологиялық және педагогикалық еңбектердегі қағидаларды басшылыққа алуымен; тәжірибелік-эксперимент жұмыстарының нәтижелерін өңдеумен және алынған деректерді талдау қорытындысымен қамтамасыз етілді.

Диссертацияның құрылымы – кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

Кіріспе бөлімінде зерттеудің көкейкестілігі, ғылыми аппараты: объектісі, пәні, мақсаты, болжамы, міндеттері, жетекші идеясы, теориялық-әдіснамалық негіздері, зерттеу көздері, әдістері, негізгі кезеңдері мен базасы, қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалары, ғылыми жаңалығы мен теориялық және практикалық мәні, нәтижелердің дәлелділігі мен негізділігі ашып көрсетіледі.

«Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің теориялық-әдіснамалық негіздері» атты бірінші тарауда зерттеу проблемасының теориялық негіздері анықталады, рухани-адамгершілік, рухани-адамгершілік құндылықтар ұғымдарының мәні нақтыланады, рухани-адамгершілік тәрбиенің мазмұндық құрылымы жасалады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани-адамгершілік тәрбиесіне қатысты қарастырылған еңбектер талданып, жүйеленеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы

технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің әдіснамалық негіздері анықталады.

«Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін рухани-адамгершілікке тәрбиелеудегі тұлғалық-бағдарлы технологиялар және оларды жүзеге асыру моделі» атты екінші тарауда тұлғалық-бағдарлы технологияларға сипаттама беріледі, тұлғалық-бағдарлы технологиялар мен рухани-адамгершілік тәрбиенің арақатынасы анықталады. Өзін-өзі тану курсы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде тұлғалық-бағдарлы технология тұрғысынан негізделеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеу процесінің құрылымдық моделі жасалады, оған сипаттама беріледі, өлшемдері мен деңгейлері анықталады.

«Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің тәжірибелік-эксперимент жұмысы» атты үшінші тарауда болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық-бағдарлы технологиялар негізінде рухани-адамгершілікке тәрбиесін жетілдірудің жолдары мен педагогикалық шарттары анықталады, әдістемесі жасалып, мазмұнды сипатталады. Тәжірибелік эксперимент жұмысын ұйымдастыру жан-жақты мазмұндалады. Тәжірибелік эксперимент жұмысының нәтижелері баяндалады.

Қорытындыда зерттеудің негізгі қағидалары, нәтижелері тұжырымдалады, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беріледі.

Зерттеу нәтижесін сынақтан өткізу және ендіру: Зерттеу барысында қазақстандық ғылыми-әдістемелік журналдарда – 5, шетелдік басылымдарда – 6, отандық, халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда – 7, барлығы – 18 ғылыми мақала жарық көрді:

1. Білім беру жүйесіндегі құзыреттіліктің түрлері мен ерекшеліктері. «Ұлт тағылымы». №2, 2012ж. Алматы, 156-161 б.б.

2. Студенттерді адамгершілікке тәрбиелеуде тұлғалық-бағдарлы тәрбие технологиясын қолдану. «Жаһандану үдерісі контекстінде педагогикалық білім беру жүйесінің дамуы» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары (I бөлім), Астана, 2012ж. 49-52 б.б.

3. Жас ұрпақты рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде қазақ ертегілерін қолданудың рөлі. «Өзін-өзі тану: Махаббат пен шығармашылық педагогикасы» атты халықаралық педагогикалық оқулар материалдары. 31 қазан - 1 қараша, 2012ж. 36-39 б.б.

4. Духовно-нравственное воспитание в современных школах Казахстана. Материалы VIII международной научно-практической конференций 07-15 март, 2012 год. Педагогические науки. Чехия, Наука и студия, стр. 23-26

5. Бастауыш сынып оқушыларына рухани-адамгершілік тәрбие беруге болашақ мұғалімдерді даярлау. «Өзін-өзі тану: Махаббат пен шығармашылық педагогикасы» атты халықаралық педагогикалық оқулар материалдары. 31 қазан - 1 қараша, 2012ж. 94-97 б.б.

6. Научно-теоретические основы духовно-нравственного воспитания современного студента. «ЖОО-нан кейінгі білім беру жағдайындағы ғылыми-педагогикалық әлеуетті дайындаудың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. Алматы, 28 қараша 2012 ж. 318-321 б.

7. Оқытудың жаңа технологиялары негізінде оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың теориялық аспектілері. Садықов оқулары. Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. Алматы, 2012ж. 199-201б.б.

8. Білім беру жүйесіндегі тұлғаға бағдарлап оқыту технологияларының маңызы. Абай атындағы ҚазҰПУ«Хабаршысы». «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2(38)2013ж . 4-6 б.б.

9. Студенттерді рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің теориялық негіздері. Педагогика және психология, №3 (16) 2013 ж. 108-111 б.б

10. Рухани-адамгершілік ұғымдарының ғылыми әдебиеттердегі мәні мен мазмұны. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршы ғылыми журналы, №5(96)2013 ж. 113-116 б.б.

11. Formation of tolerance and humanistic worldview the students based personality-oriented technology. 2nd Cyprus International Conference on Educational Research. Procedia – Social and Behavioral Sciences – 2013. Vol.89.P.921-926.

12. Tolerance in the System of Formation of World-View Culture and Spiritual and Moral Development. Middle-East Journal of Scientific Research. – 2013. Vol. 17. Iss. 6. - P 802-804.

13. Experimental Study of Teenager’s Ethnic Identity. 2nd International Conference on Educational Research. Procedia (CY-ICER-2013). Procedia – Social and Behavioral Sciences – 2013. Vol.89.10 October 2013, P.939-943.

14. Тұлғалық-бағдарлы технологиялар және олардың ерекшелігі. ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. №1(41) 2014ж.73-75 б.б.

15. Рухани-адамгершілік тәрбиесінің қазіргі білім беру жүйесіндегі орны. «Қазақстан Республикасындағы психологиялық-педагогикалық білім берудің заманауи мәселелері» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 31 қаңтар, 2014 ж. 139-141 б.б.

16. Духовно-нравственное воспитание учащихся в школах Казахстана. «Профессионализм педагога: сущность, содержание, перспективы развития» международная научно-практическая конференция. Москва, 12-14 март, 2014 г. Стр. 351-355.

17. Experimental Study of Students’ Spiritual-moral Development. 3rd World Conference on Educational Technology Researches Sciences. Procedia social and 2013, WCETR 2013, 7-9 November 2013. Antalya, Turkey. Vol. 131. 15 May 2014, P. 465-469.

18. ЖОО-да тұлғаға бағдарланған технологияларды қолдану – бүгінгі күн талабы. Педагогика ғылымдарының докторы, профессор Н.Д.Хмельдің 85

жылдығына арналған «Тұтас педагогикалық процесс теориясы – болашақ мұғалімді дайындаудың негізі» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 28-29 наурыз, 2014ж. 179-181 б.б.